

WYCHOWANIE SUMIENIA:

od dziecka do dorosłego... i z powrotem

- PLAN spotkań:
  - 1) **27.09** Wychowanie sumienia: od dziecka do dorosłego... i z powrotem
  - 2) **29.11** Sztuka przebaczenia: pozornego i prawdziwego
  - 3) **14.03** Rachunek sumienia: zadanie czy modlitwa
- ROZWÓJ sumienia ¹:
  - 1) Sumienie „**dziecka**” = mina rodzica: 😊 / 😞 / 😐 / 😡
  - 2) Sumienie „**nastolatka**” = zasady: „Wolno! Nie wolno!”, „Należy! Trzeba!”, „Masz! Musisz”, „Wypada!” itp.
  - 3) Sumienie „**młodego dorosłego**” = racje: Kim jest człowiek? Co jest dobre i złe? Jaki jest sens życia? itp.
  - 4) Sumienia „**dziecka Bożego**” = Duch Boga: „Teraz już nie ja żyję, lecz żyje we mnie Chrystus” (Ga 2, 20)
- WYMIARY sumienia:
  - **Naturalny**:
    - „Sumienie moralne jest **sądem rozumu**, przez który osoba ludzka rozpoznaje jakość moralną konkretnego czynu, który zamierza wykonać, którego właśnie dokonuje lub którego dokonała” (KKK 1778)
    - „Sumienie obejmuje **postrzeganie** zasad moralnych (syndereza), ich **zastosowanie** w danych okolicznościach przez praktyczne rozeznanie racji i dóbr, a w wyniku tego **sąd** o konkretnych czynach, zamierzonych lub już dokonanych” (KKK 1780)
  - **Nadprzyrodzony**:
    - „Sumienie jest najskrytszym ośrodkiem i **sanktuarium** człowieka, w nim pozostaje on sam z Bogiem, którego głos rozbrzmiewa w jego wnętrzu” (KKK 1795)
    - „Tradycja duchowa Kościoła mówi także o **sercu**, w biblijnym sensie «głębi jestestwa» (Jr 31, 33), gdzie osoba opowiada się za Bogiem lub przeciw Niemu” (KKK 368) ²
    - „Serce jest **siedzibą moralnego wymiaru osobowości**: «Z serca... pochodzą złe myśli, zabójstwa, cudzołóstwa, czyny nierządne» (Mt 15, 19). (...) Szóste błogostawieństwo zapowiada: «Błogostawieni czystego serca, albowiem oni Boga oglądać będą» (Mt 5, 8). «Czyste serca» oznaczają tych, którzy dostosowali swój umysł i swoją wolę do Bożych wymagań świętości, zwłaszcza w **trzech dziedzinach**: miłości; czystości, czyli prawości płciowej; umiłowania prawdy i prawowierności w wierze. Istnieje związek między czystością serca, ciała i wiary” (KKK 2517n)
- „TANIEC” **pełnego** sumienia:
  - Naturalne (*sąd rozumu*) – cel: **doskonałość** poznania i wyboru → BYĆ **DOROSŁYM** WOBEC ŚWIATA
  - Nadprzyrodzone (*sanktuarium*) – cel: **świętość**, czyli życie chrztem → BYĆ **DZIECKIEM** WOBEC BOGA

¹ Por. P. Rostworowski, *W szkole modlitwy*, Tyniec, Kraków 2011, str. 16.

² „Korzeniem zamierzeń jest **serce**, z którego wyrastają cztery gałęzie: dobro i zło, życie i śmierć, a władzę nad nimi sprawuje język” (Syr 37, 17 Biblia Poznańska)

- „CHOROBY” sumienia³:
  - Przerost **emocji** nad rozumem (≠ zdrowe **kierowanie** emocjami⁴, = **grzebanie** emocji żywcem):
    - **Dominacja lęku**: „Nie wolno mi czuć!”
    - **Dominacja energii**: „Muszę czuć!”
  - Wadliwa **recepja** (≠ treść, definicja) prawa moralnego:
    - „Prawo nie jest woluntarystyczne, ale sapiencjalne” (W. Giertych)
    - „Nie znak drogowy pociąga kierowcę, ale cel podróży” (W. Giertych)
  - Miałkość, auto-nieufność i **niesamodzielność** decyzyjna → poleganie na innych
  - **Błąd**:
    - **Poznania**: „Sumienie, stając wobec **wyboru** moralnego, może wydać zarówno **prawy sąd** zgodny z rozumem i prawem Bożym, jak i – przeciwnie – **sąd błędny**, który od tego odbiega” (KKK 1799)
    - **Wyboru**: „**Grzech** powoduje skłonność do grzechu; rodzi **wadę** wskutek powtarzania tych samych czynów. Wynikają z tego złe skłonności, które zaciemniają **sumienie** i zniekształcają konkretną ocenę dobra i zła. W ten sposób grzech zmierza do tego, by rozwijać się i umacniać, ale nie potrafi całkowicie zniszczyć zmysłu moralnego” (KKK 1864)
- WYCHOWANIE sumienia – niektóre wskazówki:
  - **Autentyczność** (dojrzałość) wychowawcy → łączna spójność: doświadczenie, refleksja i działanie⁵
  - Odpowiednia **modlitwa**:
    - **Kontemplacyjna** → poszerzanie horyzontu rozumu i wydolności serca⁶
    - **Słowem Bożym** → przykładanie do siebie
  - Promowanie **samodzielności** myślenia i decydowania → kultura uzasadnień
  - Promowanie **cnót** (charakteru, jakości człowieka, stylu życia) → a nie tylko dobrych uczynków
  - **Refleksyjność** → wsparta ciszą, lekturami i rozmową (konsultacjami)
  - **Przyjaźń** → gdy szlachetność bierze górę nad użytecznością i przyjemnością
  - „Oto niektóre **zasady**, które stosują się do wszystkich przypadków:
    - *Nigdy nie jest dopuszczalne czynienie zła, by wynikało z niego dobro;*
    - *«Złota zasada»: «Wszystko... co byście chcieli, żeby wam ludzie czynili, i wy im czyńcie!» (Mt 7, 12);*
    - *Miłość zawsze zawiera w sobie szacunek dla bliźniego i jego sumienia” (KKK 1789)*
  - Badanie własnego **sumienia** → by badać sumieniem siebie i innych (por. Mt 7, 1-6):
    - Sumienie **prawdziwe/trafne** vs **falszywe/błędne**
    - Sumienie **pewne** vs **chwiejne/zagubione**
    - Sumienie **szerokie/nieczułe** vs **wąskie/przeczułone/skrupulanckie**
    - Sumienie **uczciwe** vs **obłudne/faryzejskie**
    -
    - Sumienie „**pełne**” vs „**niepełne**”

³ Zob. W Giertych, „Formacja sumienia w kierownictwie duchowym” w: J. Augustyn (red.), *Sztuka kierownictwa duchowego*, WAM, Kraków 2013, str. 287-289

⁴ „Uczucia **same w sobie** nie są ani dobre, ani złe. Nabierają one wartości moralnej w takiej mierze, w jakiej faktycznie zależą od rozumu i od woli. Uczucia nazywane są **dobrowolnymi** albo dlatego, że nakazuje je wola, albo dlatego, że ich nie zabrania. Doskonałość dobra moralnego lub ludzkiego wymaga, by rozum **kierował** uczuciami. (...) Doskonałość moralna polega na tym, aby człowieka **kierowała** do dobra nie tylko wola, lecz także jego dążenie zmysłowe” (KKK 1767 i 1770)

⁵ Por. B. Zarzycka, „Obecność. Przestrzeń relacji, bliskości i tożsamości”, *Zeszyty Formacji Duchowej*, Wiosna 95/2022, str. 19

⁶ „Podążam [dost. biegnę] drogą Twoich nakazów, Ty bowiem **poszerzasz** moje serce. (...) Widziałem kres każdej **doskonałości**, ale Twoje przykazanie nie ma granic” (Ps 119 [118], 32.96 Biblia Poznańska)